

Поговор

Милош Јевтић
РОЂЕНДАНСКА СЕЋАЊА

Потребна ми је прошлост... Истина, многи њени простори изгледа да су затурени. Заборав, који неумољиво доноси године, највише затире прошлост. Међутим, одупирање забораву, моје је искуство, доноси *сећања*. Она, ако их не злоупотребљавамо, пре свега свакаквим домишљањима, омогућују обнову памћења... И тада прошлост све више добија аутентично значење.

Сећање прво...

Рођен сам у Горњој Буковици, у близини Ваљева, али и Ваљевске Каменице, која је у то време била седиште Подгорског среза, који је припадао тадашњем Ваљевском округу.

Рођен сам у учитељској породици: мајка Милена и отац Миодраг завршили су, у истој генерацији, Учитељску школу у Шапцу, док је сестра Оливера, која је била старија четири године, рођена у Оглађеновцу, такође подгорском селу.

У том селу, у Буковици, провео сам девет година - четири предратне, четири ратне и једну послератну годину, односно њен почетак.

Предратне године и данас ми изгледају идилично. Свега је било и све је било како треба, како се у Буковици говорило. Сељаци су били племенисти. Волели су децу.

Сећам се да сам тада научио слова и почео да читам. Сећам се и да сам, иако нисам био школарак, декламовао на једној светосавској приредби.

Окупацијске године, иако их нисам најбоље разумео, више памтим. Памтим их по неизвесностима, свакаквим. Многе породице су биле несређене, па и несрећне. Мушкарци, млађи посебно, нису били код својих кућа. Многи су били у заробљеништву или у неким војскама. О томе се углавном није говорило.

Још и сада се узбудим када се сетим како је деловала једна старија жена, која ме је молила да јој прочитам писмо које је добила од сина из неког немачког сталлага. И молила је да никоме, баш никоме, не говорим о томе.

Био сам и на неким свадбама, али и сахранама. Биле су тихе.

Прву послератну годину, односно само прву половину смо провели у Буковици. Нове власти су маму преместили у Врагочаницу, веома мало село, које је било део Подгорског среза. У тој малој школи, која се налазила у недовршеној сеоској кући, завршио сам четврти разред, односно основну школу.

Мама је 1946. године премештена у Каменицу, Доњу. И тада је почело моје школовање, право...

Сећање друго

Године 1946. спремао сам се да наставим школовање у Ваљеву, у тамошњој гимназији. Становао бих заједно са сестром која је била ђак Средње економске школе... Читаво лето сам је „терао“ да ми прича о Ваљеву. У почетку је то радо чинила, а затим је избегавала да о томе било шта говори.

Тек, цело лето сам смишљао шта ћу све радити у Ваљеву.

Међутим, негде крајем лета мама ми је одушевљено рекла да ћу прве гимназијске године провести у Каменици, али Горњој, која је од Доње, где смо ми живели, била удаљена 3 километра. Још ми је задовољно рекла да јој је њен старији брат Светозар, познатији као Зорт, рекао да нећу морати ићи сваки дан из Доње у Горњу Каменицу, већ да ћу становати код њих, код њега, његове супруге Данице и његове мајке Живане... У почетку сам био тужан што нећу ићи у Ваљево, али сам убрзо схватио да је тако, стварно, боље!

Одлуком министра просвете – мислим да је то била Митра Митровић – у свим среским местима у Србији основане су ниже гимназије, односно *прогимназије*, како су званично назване. Тако је и Каменица, Горња, која је била седиште Подгорског среза, добила ту нову школу.

У први разред се уписало више од стотине ђака, како оних који су редовно завршили основну школу, тако и старијих који у ратним условима или из економских разлога нису могли наставити школовање.

Прогимназија је за све нас била право чудо.

Пре свега, уместо једног учитеља, сваки предмет је имао посебног наставника. И ти предмети су имали посебне методе, што је углавном зависило од наставника...

Памтим – из те три прогимназијске године – не само садржаје посебних предмета, већ и часове, али, посебно, и наставнике... Предавале су нам две потпуно различите личности. Једна је била Томанија Јанковић, чији је муж Срећко био управитељ. Она је била политички јасно опредељена. Била је једно време и секретар Среског комитета. Предавала је српски језик и историју. Друга посебна личност је био Војин Ракић, који је завршио богословске науке. Он је предавао физику и хемију. Био је, за разлику од Томаније Јанковић, верски јасно опредељен, иако то на часовима није показивао.

Били смо сложна генерација. Били смо и углавном добри ђаци. Учили смо, предано. И читали смо, и то све што нам је долазило до руке. У Каменици је тек касније основана месна књижница, Само се у школи долазило до књига. То су биле књиге школске лектире, али и руске књиге.

И ја сам много читао. Београдска тетка ми је слала књиге, али другачије него што су биле оне у школској књижници. Од ње сам добио, сећам се, дела Јанка Веселиновића, Светолика Ранковића и Лазе Лазаревића. И свака пошљика је имала неко ново и мени непознато име. Дошле су ми до руку и песме Душана Костића, неки роман Душана Баранина и приче Бранка Ћопића.

На крају трећег разреда почели смо међу собом да се договарамо коју ћемо школу наставити... Већи део нас је био за гимназију, док су неки били за пољопривредну, економску или техничку школу. Било је и оних који се нису изјашњавали...

Десило се – то се видело већ на крају трећег разреда, односно у лето 1949. године – да смо ми који смо говорили о средњој школи, то и учинили, док су они који се нису изјашњавали отишли у неку од богословских школа. Био је то – говорили су актуелни политичари – резултат тајног наговарања наставника Војина Ракића.

Сећање треће

У исто време, и поносан и заплашен, ушао сам у септембру 1949. године у достојанствено здање Ваљевске гимназије.

Имали смо срећу да нам је разредни старешина била умна, али и племенита Драга Атанацковић. Помогла је да заволимо француски језик... Од осталих наставника још издвајам Каћу Храњец, која је предавала српски језик и књижевност, као и, исто, Каћу, али Сретеновић, професорку историје.

Атмосфера у Гимназији и Ваљеву уопште била је – за мене, али, мислим, и за све остале који су дошли из прогимназија, дакле из околних малих места – другачији, боље рећи нови свет...

У почетку нисмо успевали да разумемо ваљевску децу. Били су нешто друго. Међутим, временом, када су почела озбиљније да значе заузимања у школи, нестале су разлике између градских и сеоских ђака. Поделе су биле на вредне и мање вредне ђаке, а тек касније и на звездаше и партизановце...

Велико изненађење је било, не само за мене, већ за све нас који смо дошли из околних места – корзо... Знали смо за вашаре, који су у нашим местима одржавани једном или највише два пута годишње. Међутим, ова окупљања су била сваке вечери. Када смо се и ми на корзо свикли, почели смо препознавати неке од оних ђака који су у школи уживали посебан углед.

Био сам узоран ђак, дакле не немаран, али не и посебно добар. Учио сам. Једино сам се мучио са математиком. Плашио сам се професора Жежека. Био је цинично строг према незнању.

Заволео сам литерарне скупове. У разреду је нас неколико писало песме. У томе нас је подржавала Каћа Храњец... И за нас је било велико искушење када нам је Зоран Јоксимовић, у читавој школи познат као успешан прозни писац, саопштио да ћемо и ми наступати на једном од наредних вечери. Имао сам трему... И био сам разочаран, па и тужан што моји стихови нису изазвали неку нарочиту пажњу.

Иначе, поред деловања у литерарној дружини, професорка Храњец ме укључила и у драмску секцију. Играо сам у њеним представама.

Убрзо сам почео да сарађујем у локалном листу „Напред“. Први текст који је објављен у том листу био је мој запис о вашару на Иви, који је у подгорским просторима био веома познат...

Сарадња у листу „Напред“ омогућила ми је да се прикључим групи ђака која је предложила да се покрену месечне новине за младе, које су назване „Реч омладине“. После годину дана смо покренули и лист „Средњошколац“ који је био стартно место за све оне који су били наклоњени уметностима, пре свега књижевности... С обзиром на моју спретну упорност, из-

давач – то је био Општински одбор Савеза омладине – именован сам за главног уредника.

При крају гимназијског школовања, сарађивао сам и у београдским листовима, „Борби“ и „Спорту“, објављујући углавном актуелне културне и спортске вести из Ваљева.

Ваљево је у то време било живо место. Имало је индустрију. Предња-чио је предратни „Вистад“, који је касније преименован у „Крушик“. Оснива-ла су се и нова предузећа која су се бавила трговином, пољопривредом, градитељством и још неким привредним пословима.

И што је било посебно важно, барем за нас младе који смо били на-клоњени култури, у тадашњем Ваљеву је деловало професионално позори-ште. Имало је прикладан репертоар. Највише су играна домаћа драмска де-ла, која је публика радо гледала. Било је и популарних глумца... Међутим, када се средином педесетих година почело поверљиво причати да ће позо-риште бити укинато, градске власти, нама се тако чинило, ништа нису пред-узеле. Тако, рецимо, није било у Пироту, чије је позориште сачувано и које и сада успешно делује.

Био сам активан и у омладинској организацији. Тако сам почетком педесетих година био делегат ваљевских средњошколаца на републичком омладинском конгресу, где сам изразио незадовољство, без претходног до-говора и сагласности са среским омладинским руководством, што су нам увели капе. За тај мој протест не би се ни знало да тадашњи омладински лист није објавио – у конгресном прегледу – моју фотографију и тај протест против капа. Када се то објавило, напали су ме градски омладински руково-диоци. У школи су ме, међутим, сви подржавали.

Такође, почетком педесетих година сам био на радној акцији у онда-шњој Јагодини на изградњи фабрике каблова. Пошто се веровало да сам чо-век културе, био сам постављен да у бригади бринем о културном раду. Спо-мињем тај акцијашки боравак јер је то била прилика, прва, јединствена, да слушам и видим три у то време баш шире не много позната писца – Оскара Давича, Добрицу Ћосића и Антонија Исаковића. Тада сам слушао одломке из Давичове *Песме*, Ћосићевог *Далеко је сунце* и један Исаковићев прозни запис... Тај сусрет ми је, чини ми се, и помогао да се одредим – у време велике матуре – да студирам књижевност!

Сећање четврто

У Београд, на студије, дошао сам 1954. године.

Уписао сам на Филозофском факултету (још није био раздвојен на Фи-лозофски и Филолошки факултет!) – 10. групу, односно *југословенску књи-жевност и српскохрватски језик*... Само на нашу групу уписало се преко 500 студената. Било их је из свих крајева Југославије, чак и неки из Словеније.

Атмосфера је у почетку била неизвесна. Нисмо знали, барем ми из унутрашњости, шта нас очекује. Међутим, убрзо смо се уклопили у студент-ски живот и почели смо брзо да распознајемо оне са којима смо имали не-што заједничко, па и блиско.

Занимљиво, поделе нису биле на спортском, већ на књижевном пољу. Делили смо се на оне који су били за *Дело* и на оне који су за *Савременик*... Не бих знао којих је било више.

Онда, имали смо веома добре професоре. Међу њима су били најпопуларнији и најцењенији Велибор Глигорић, Драгољуб Павловић и Видо Латковић, а од млађих (у то време – *млађих!*) Димитрије Вученов, Мирослав Пантић, Миодраг Поповић и Драгиша Живковић. Пошто смо слушали и светску књижевност, блиски су нам били Рашко Димитријевић и Војислав Ђурић. Опет, из језичких предмета веома смо ценили Александра Белића (био сам у генерацији која је имала привилегију да присуствује његовом последњем часу!). Такође, радо смо слушали Михаила Стевановића, Радомира Алексића, Радослава Бошковића и Асима Пецу.

Предавања су нам држали и други професори, који су били, мислим, професори по позиву. Тако је једном говорио Милан Богдановић о Бранку Радичевићу. Говорио је занесено, бираним речима и убедљиво... Све време је листао једну, чинило ми се, укоричену свеску. Када је отишао, видео сам да је та свеска остала на катедри. Пожурио сам да је узмем... Међутим, Богдановић је листао неку драму која се играла у Народном позоришту... Касније, много касније, испричао сам му о томе. Насмејао се!

Најомиљеније место студената Филозофског факултета била је сала 45, која се налазила на првом спрату ондашњег Природно-математичког факултета, пошто се тек градила нова зграда за тај факултет. Данас је у тој сали библиотека Катедре за српску књижевност... Ту салу смо звали – *четрдесетпетица*. У њој су често одржаване књижевне вечери, али и сусрети са писцима, и познатим и још непознатим. Тако је моја генерација могла да слуша како своје радове читају Бранко Миљковић, Данило Киш, Миодраг Булатовић, Блажо Шћепановић, Љуба Симовић, Раде Војводић, Вук Крњевић и још многи. Касније су им се придружили и Матија Бећковић, Мића Данојлић, Брана Петровић... Тако исто, *четрдесетпетица* је била права арена књижевних расправа у којима су учествовали Никола Милошевић, Драган Јеремић, Петар Џацић, Предраг Палавестра, Милош Бандић и Света Лукић.

Време студија је било и могућност да сретнемо писце, актуелне и чувене писце. На разговоре са студентима професори су позивали све тада угледне писце. Међу нама су били Иво Андрић, Вељко Петровић, Ерих Кош, Исидора Секулић, Десанка Максимовић, Бранко Ћопић... Долазили су и Марко Ристић, Оскар Давичо, Антоније Исаковић и Добрица Ћосић. Дакле, није се осећала позната подељеност!

У то време сва позоришта давала су студентима пропуснице... И ја сам успео да дођем до једне, и гледао сам готово све представе у Народном и Југословенском драмском позоришту. Били су нам омиљени глумци – Раша Плаовић, Миливоје Живановић, Мира Ступица, Невенка Урбанова, Марија Црнобори, Виктор Старчић, Стево Жигон, Бранко Плеша. Ценили смо и редитеље – Хуга Клајна, Мату Милошевића и Бојана Ступицу... Умели смо, и тога се сећам, да не одемо на час расправљајући се да ли је бољи глумац Раша Плаовић или Миливоје Живановић, односно Мира Ступица или Невенка Урбанова.

И изложбе смо посећивали. Мени драга галерија је била Улус-ова галерија која се тада налазила укосе од Палате „Албанија“. Павиљон на Калемегдану није нам био омиљен.

И да се сетим још једног догађаја... Сазнам, мислим, из неког часописа – не знам више ког!? – за Ђорђа Марковића Кодера и његову *Роморанку*. Одем у Народну библиотеку Србије, која се налазила у згради где се сада налази Градска библиотека. Успео сам да сазнам да у Библиотеци постоји примерак те књиге, али да спада у оне књиге које се не дају на читање. Нисам знао шта да радим. Слободан Марковић, који је тада тек дошао на факултет, саветује ми да одем код управника Библиотеке и да га замолим за помоћ. Саветовао ми је и да кажем да ми та књига треба за семинарски рад... И тако и урадим. Управник ме је лепо примио. Питао ме је – био је то књижевник Душан Милачић – зашто желим баш ту књигу. Сетим се савета асистента Слободана Марковића и кажем му да ми треба за студентски рад (нисам рекао – за семинарски рад!). Позвао је секретарицу и замолио да позове, и рече неко име. Долази убрзо једна озбиљна дама. Она му одговара оно што су и мени рекли – да се књига не издаје. Управник погледа мене, па погледа њу... И рече: „Организујте да се та књига достави мени. Нека буде код моје секретарице, а млади студент ће долазити код ње док је не прочита!“

У време студија сам напустио поезију и почео да пишем критичке осврте... Било ми је драго што су *Савременик*, новосадски *Летопис* и сарајевски *Живот* повремено објављивали моје оцене. Сећам се да је велико нерасположење међу појединим писцима изазвао мој позитивни критички осврт на роман Младена Ољаче *Молитва за моју браћу*.

На трећој години студија кандидовали су ме за Универзитетски одбор Савеза студената, где су ме задужили за организацију културног живота... И упознао сам многе касније познате личности јавног живота. Рецимо, био сам међу оснивачима Универзитетске трибине, која је у *петици* на Правном факултету организовала многе важне дебате, од којих неке, познато је, нису биле по вољи неких званичника.

Како се приближавао крај студија, размишљао сам о послу. Сестра Оливера ме наговарала да се вратим у Ваљево. Каже ми да је слободно место управника биоскопа... Опет, професор Глигорић је мислио да бих могао да останем на факултету, у почетку као библиотекар. Међутим, Милан Вукос, тада најважнија политичка личност на Београдском универзитету, рекао ми је да не журим, да сачекам...

Сећање пето

У јесен 1959. године завршио се студентски живот.

Размишљао шта ћу да радим. Смишљао разне комбинације...

Међутим, пронађу ме из Вукосовог канцеларије и кажу ми да хитно дођем до њих...

Журим. Вукосов кабинет је тада био на Обилићевом венцу, близу „Мажестика“. Улазим. Секретарица, коју сам знао од раније, нуди ми кафу. „Вукос је сада заузет...“ Кафа ми баш не прија.

Излази Вукос. Срдачно се поздравља са једним старијим човеком, мислим професором. И зове ме да уђем код њега.

„Добро је што су те нашли... Сутра у 9 сати треба да будеш код друга Вељка Влаховића... Биће речи о послу!“

„Ја се не разумем у те послове!...“, покушавам да га подстакнем да нешто више каже.

„Иди... Све је договорено!“

И сутрадан већ у 8 сати нађем се пред зградом Централног комитета, која се тада налазила на Пашићевом, односно ондашњем Тргу Маркса и Енгелса.

Већ у 8, 30 јављам се портиру... Гледа неке хартије, и каже ми: „Ви имате заказано у 9 сати... Дођите неки минут пре 9!“

И када сам дошао у то време, 5 минута до 9 сати, портир окреће телефон и обавештава некога да сам ја на улазу... Долази неки млађи човек уводи ме, и каже ми: „Друг Вељко је заузет, примиће Вас секретар Комисије...“

Секретар Комисије прегледа неке папире и каже ми: „Друг Вељко се сагласио да будете упућени у новоосновано Културно-просветно веће Југославије. Председник Већа је Драго Вучинић, а секретар Милош Николић. Ви ћете бити секретар Комисије за масовну културу. Јавите се 1. октобра. До тада ће се сместити у нове просторије, у Теразије број 41, у зграду у дворишту...“

Ћутим. Не знам шта треба да кажем. И баш тада се отварају врата. Улази Вељко Влаховић. „То је онај друг кога је послао Вукос и кога желите да упутите код Мише Николића...“ „Драго ми је“, каже Вељко. „Вукос ми је рекао да сте деловали у култури...“ И пружи ми руку: „Честитам!... Ако Вам будем потребан, јавите се.“

И тако сам се запослио!

И наредних 15 година сам радио у културним организацијама, прво као секретар Комисије у Културно-просветном већу Југославије, а онда као секретар Културно-просветне заједнице Београд, а онда као секретар Културно просветне заједнице Србије.

Сећање шесто

И једно посебно, посебно значајно сећање...

Године 1961. започео је, сигуран сам, најинтензивнији и најбогатији део мога живота. Те године, средином новембра, Мирјана Албрехт, апсолвент социологије, која је претходно дипломирала енглески језик, и ја започели смо заједнички живот, који је трајао 55 године, све до њене, за мене преране смрти.

Била је духовно целовита личност. Духовни свет за њу није имао тајни. Управо зато, моја дотадашња ваљевско-провинцијска схватања све су уочљивије нестајала. Рецимо, пошто је Мира била музички и надарена и образована, заволео сам музику. Заједно смо, потом, усвојили ликовне вредности. Онда, стално смо усвајали нове књижевне просторе.

Као познавалац језика, на путовањима ми је уверљиво разјашњавала значење и мисао иностраних духовно-креативних традиција...

И што је особито важно, подржавала ме у настојањима да опстанем, и онда када су се и неочекивано и очекивано појавиле многе препреке... Сумње нема, била ми је ослонац за све оно што сам радио, али и што нисам, захваљујући њеном умешном ставу, грешо...

Сада, без ње, настојим да је не изневерим!... У томе ми помажу сестрина деца – Максимовићи, Милена, клинички психолог и Миша, архитекта, као и пријатељи.

Сећање седмо

У Радио-телевизију Београд сам прешао 1974. године.

Културно-просветно веће је било добро замишљена организација... Имала је задужење, подржано и од званичних државних и политичких тела, да подстиче, на једној страни, развој културе у свакој од република, али и, на другој страни, њихово повезивање и осмишљену и сталну сарадњу.

И у почетку, све до краја шездесетих година, постојала је уочљива заинтересованост готово свих републичких и покрајинских организација да својим активностима богате културни живот у својим срединама. Међутим, било је већ мање спремности и одговорности у припремању и испуњавању програма сарадње између појединих републичких и покрајинских установа.

Иначе, о култури се у ондашњој Југославији није свуда на исти начин размишљало. Мање развијене средине су настојале да своје енергије улажу у атрактивне, па и популарне програме, док су остале средине, оне у сваком погледу развијеније, биле уверене да је најважније остваривати трајност културног идентитета.

Међутим, све су средине сматрале да имају право да буду прве, па и једине у представљању у свету. Дешавало се да, све у име једнаке заступљености, у свет не оду најбоља или сва најбоља остварења.

Мислим да се моје залагање ценило, па су ме из београдског Социјалистичког савеза позвали да прихватим да будем секретар Културно-просветне заједнице Београда.

Мој вишегодишњи рад у заједницама, прво Београда, а потом Србије, омогућио ми је да остварим не једино увид, већ и деловање у културном животу.

Рецимо, постоје подаци да су многе идеје помогнуте, а многе и остварене. Рецимо, почетком седамдесетих година у Београду су организовани *митинзи поезије*, који су заинтересованима и знатижељнима омогућили сусрет са највећим и најпопуларнијим тадашњим песницима читаве Југославије.

Онда, тада су прихваћене идеје да се оснују у селима и школама библиотеке. У тој је акцији, уједињујући средства републичких и општинских институција, као и издавача, основано више стотина библиотека у школама и у селима.

Заједнице су подстакле и изградњу домова културе, залажући се да у њиховој изградњи учествују и републичке институције.

Лично, много сам се и стално залагао да се у културном простору Србије смањују природне разлике између појединих средина. Отуда, децен-

трализиација није била само програмско опредељење, већ и непосредно заузимање да се у више градова развију културни центри, као и да они делују одговорно на својим територијама. Рецимо, у томе је Републичког такмичење села имало велики допринос.

Ипак, мислим да се највеће моје прегнуће може видети у организовању Конгреса културне акције... Нажалост, већ је заборављено, али су се све српске институције 1971. године сложиле да организују *Конгрес културне акције*. Одржан је у Крагујевцу, крајем октобра 1971. године. Учествовали су готово сви угледни уметници, научници и јавни радници. Реферат је одржала Латинка Перовић, тада секретар ЦК СК Србије. Говориле су и најпризнатије личности... И конгресна резолуција је била подстицајна. Нажалост, све је отишло у заборав после политичког обрачуна са тадашњим политичким руководством Србије.

И било ми је разумљиво што су ми саопштили – негде 1972. године – да треба да, иако ми је мандат још трајао, тражим други посао.

Све у свему, вишегодишњи рад у културним организацијама много ми је значео... У то сам се уверио у Радио Београду.

Сећање осмо

После јасне најаве да треба да напустим Културно-просветну заједницу, и после предлога да се прихватим да будем директор „Кола“, што сам одмах одбио, био сам у извесним неизвесностима. Моја супруга, Мирјана, иначе сјајна духовна подршка, уверавала ме је да можемо да се снађемо. Рекла ми је да ћемо, рецимо, продавати књиге на Каленића пијаци.

Међутим, опет се јавио Вукос. Један од нових политичких вођа, који је ценио мој рад у култури у Србији, предложио је Вукосу да ме запосли у Радио-телевизију Београд.

И Вукос је то и урадио. Примео ме је у свој кабинет, са задужењем да пратим радио програме... И неколико месеци сам, баш озбиљно, слушао радијске програме, програме Радио-телевизије Београд.

Мислим да те моје увиде, па и оцене нико није читао. Вукос је једино гледао на погледе о језику.

На једном Колегијуму главних уредника, на које ме је Вукос понекад позивао, седео сам до Момчила Баљака, главног уредника Другог програма. Кажем му да – пратим програм. Изненадило ме је да то није знао. Пита ме зашто не бих дошао на Други програм... И договоримо се да му јавим о својој одлуци. О томе сам прво разговарао са својом Миром. Она је подржала тај предлог, јер је уочила колико се мучим пишући осврте на даноноћно слушање радија... И јавим се Баљаку, предлажући му да закаже разговор са Вукосом.

Баљак је у разговору са Вукосом предложио да будем уредник културног програма. Вукос се сложио.

И тако ја се нађем у Другом програму Радио Београда. У почетку сам писао неке коментаре и, разуме се, улазио у свет радија.

Предложим почетком 1974. године Баљаку да се сагласи да сваке недеље – у исто време – емитујем разговоре са јавним личностима. Баљак је о

томе обавестио Вукоса и рекли су ми да би било добро да им донесем предлог и садржаја и личности.

Није ми требало много времена.

Однео сам пројекат емисије и предлог могућих саговорника. Изнео сам и могуће идеје – да разговор траје сат, да нема музичких прекида и да саговорници буду само уметници и научници, и то из читаве земље. Доставио сам и списак. На прво место сам ставио свог професора, тадашњег председника САНУ Велибора Глигорића. И одмах сам увидео колико ми је био користан рад у културним организацијама. Све оне које сам ставио на списак (Милан Ђоковић, Мира Ступица, Михаило Петров, Мирослав Чангаловић, Десанка Максимовић и тако даље) обавестио сам о могућности да са њима разговарам за Радио Београд, и сви су се сложили.

Код Вукоса, а и код Баљака, приметио сам изненађење. Прво су се тешко сложили да буду само уметници и научници, а још теже су прихватили да емисија траје пун сат и да увек иде у исто време.

И тако је почело...

Емисија је добила недељни термин – од 18 до 19 сати.

Око назива емисије било је доста расправа. Прихваћен је мој предлог да се емисија зове *Гост Другог програма*.

Емисија је трајала 29 година. Моја идеја је била да се емитује 30 година. Међутим, 2003. године тадашњи директор Радио Београда није се сложио... И како сам био у пензији, емисија је изненада окончана.

За готово 30 година трајања циклуса емисија Гост Другог програма разговарао сам са нешто мање од 900 саговорника. Било је доста оних који су говорили само један сат. Тако је било нарочито у почетку. Касније су говорили и у два или три наставка. Највише термина је имао Мирослав Крлежа – укупно осам!

Крајем седамдесетих година почео сам да објављујем разговоре. Разлог изгледа наиван, па и безазлен. Био сам једног понедељка на премијери једног аматерског позоришта у једном граду ван Београда. После премијере седели смо у клупи и разговарали о представи. Међутим, у једном тренутку један очито важан човек (приметио сам да би сви заћутали када би почео да говори!) поче да прича како је синоћ слушао Десанку на радију. (Доиста, те вечери је у циклусу *Гост Другог програма* емитован први део разговора са Десанком!) И тај човек говори да је Десанка рекла нешто што она није рекла, па чак ни о чему нисмо говорили... Видећи моју реакцију, управник позоришта, иначе мој друг са студија, прекида тог важног друга, и рече: „Да питамо о томе друга Мишу, он је разговарао са Десанком!...” Важни друг га грубо прекиде, викнувши: „Шта – разговарао, ја сам слушао!...”

Причао сам о томе као о анегдоти. Међутим, моја супруга, која је о томе разговарала и са Десанком, није то сматрала да је за шалу!... И тадашњи издавачи Момчило Поповић и Ђорђе Андрић, уз пристанак моје супруге, започеше објављивање разговора.

И тако је настала Колекција „Одговори”, у којој је до сада објављено 208 књига.

Сећање девето

Многи су ме питали како бирам саговорнике, али и које посебно ценим.

Саговорнике бирам консултујући се са знаљцима из појединих области. Уосталом, постоји група људи у којој се налазе Радован Поповић, Боро Драшковић, Предраг Пипер, Матија Бећковић, Горан Милашиновић, Миро Вуксановић, Радан Џодић, Јован Мићић, Милош Јовановић и Милан Тасић. Називам их *породицом Колекције „Одговори“*, Они су важна потпора у издавачкој редовности ових књига.

Иначе, не желим да говорим о томе који су ми саговорници посебно драги... Када сам их радио, били су ми најдражи. Међутим, касније, време има своја мерила и своје теразије!

Сећање десето

Често мислим о судбини традиционалних медија. Мислим, пре свега, на књигу, радио, новине.

И сетим се да сам у неким међуратним новинама из тридесетих година прошлога века нашао текст једног човека који пише да је синоћ гледао филм звучни и у боји, са најбољим светским глумцима. И да је, уз све то, јео и ћевапчиће... И закључује да неће више ићи у позориште. И да је филм до-нео смрт позоришту...

Сетим се тога... гледајући позоришне представе, читајући новине и књиге, а узгред слушајући и радио.